

חמאס וההתנגדות המזויינת אחרי ה-7 באוקטובר - לאן?

יוחנן צורף | 31 ביולי, 2025 | גיליון 2022

הרושם העולה מן הדיונים הרבים המתנהלים בתקשורת ובערוצי הלוויין הערבים, שאינם מזוהים עם הזרם האסלאמי, הוא שבמלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר 2023 חמאס כרה למעשה בור לו ולכל תנועות ההתנגדות במזרח התיכון. הזעם הרב המצטבר נגדו נוכח הסבל האנושי הרב ברצועת עזה, הנזקים שגרם וכישלונו להשיג את המטרות שבשמן יצא למתקפה, מביא את מרבית המבקרים, בהם מקורבים לארגון, למסקנה שעל עידן המאבק המזויין להגיע לסיום, וכי על המיליציות נושאות הנשק ברחבי המזרח התיכון להתפרק מנשקן ולבחור דרכי מאבק לא אלימות. ישראל כתמיד יכולה להיות הגורם שישפיע יותר מכל גורם אחר על כווני ההתפתחות של השיח הזה בזירה הפלסטינית ואולי, במידה מסוימת ורבת משקל, גם מעבר לה, אם רק תחזור ותתייחס כפרטנר למי שכבר הכיר בה ומוכן לחיות אתה ולצידה.

בעוד המלחמה ברצועת עזה נמשכת ועמה החרדה לגורל החטופים הישראליים שבידי חמאס, מתפתח שיח פלסטיני בפרט וערבי בכלל ער, העוסק רבות בתוצאות המלחמה שבה פתח חמאס ב-7 באוקטובר והשלכותיה. לצד ההכרה המתקבעת בעוצמה הישראלית והחששות העולים מפני הגמוניה ישראלית-אמריקאית באזור בולטת השאלה הנוגעת לעתידה של ההתנגדות המזויינת, או בלשון הפרשנים - עתידן של המיליציות, נוכח המהלומה הקשה שספג "ציר ההתנגדות" והאופציות החדשות שנפתחו במזרח התיכון. שאלת גורלן של תנועות ובכללן חזבאללה, חמאס, הג'האד האסלאמי הפלסטיני, וכן ארגוני לוויין של האחים המוסלמים, מיליציות שיעיות בעראק מחתרות כורדיות, איננה נדונה רק בהיבט הארגוני אלא גם בהיבטים הרעיוני והתועלתני. מה טעם בהמשך ההתנגדות המזויינת, אם היא גורמת נזקים בלבד ואיננה משרתת את המטרה שלשמה הוקמה?

אחמד יוסוף, איש חמאס ויועצו לשעבר של אסמאעיל הניה, קורא בסדרת מאמרים שפרסם לאחרונה לתנועת האחים המוסלמים לערוך חשבון נפש נוקב, שכן הכישלונות בחלוף כמעט 100 שנה לכינונה רבים לדבריו מהישגיה. העובדה שבעיני המשטרים הערבים חמאס הוא חלק מהאחים המוסלמים, מעניקה להם את צידוק לעבור לסדר היום על "ההשמדה ההמונית" המתבצעת ברצועת עזה ואף לקשור קשר נגד ההתנגדות האסלאמית באשר היא ולהבליט אותה כיריבתם המוצהרת. הוא מציע לחמאס ולאחים המוסלמים להביט לאחור ולאמץ דרכי פעולה שונות ממה שנקטו עד כה ואשר יכללו הכרה עמוקה יותר במגבלות הכוח ובמציאות,

ולשנות את המסר שהם מבקשים להביא לציבור. [בין היתר](#), הוא מציע לנטוש לחלוטין את כל סוגי האלימות, להתמקד במחאה לא אלימה ו"להודיע באופן חד על התנערות מאלימות מזויינת בזירות הפנים ובכל הזירות בהם נעשה שימוש בנשק למען האסלאם", כדי שלא תדבק באסלאם הגדרתו כדת של טרור ולמנוע התערבות זרה. כן הוא מציע להדק את הקשרים עם המשטרים הערביים, להימנע מכל הסלמה עמם וליצור שותפות מגוננת עם המדינה.

הוגים מוסלמים, חלקם מצוטטים ע"י יוסוף, מדגישים אף הם מסרים בעלי אופי דומה. ביניהם סעד אלדין אלעת'מאני, שהיה ראש ממשלת מרוקו מטעם המפלגה האסלאמית. אשר טוען שכל רפורמה צריכה להתבצע בשיתוף עם המדינה ולא נגדה. אחמד ריסוני, שעמד בראש ההתאחדות העולמית של חכמי ההלכה המוסלמים, אף הוא ממרוקו, טוען שמי שפוסק או מפרש את ההלכה בלי להעמיד את המציאות לנגד עיניו, פסיקותיו בטלות. מחמד סלים אלעוא, איש אקדמיה מצרי, חוקר מוערך, אשר עמד אף הוא בראש ההתאחדות העולמית של חכמי ההלכה המוסלמים, גורס שחברות אינן מונהגות מבימת הדרשן במסגד אלא ממגע מתמיד עם השטח. גם בירדן, שם נמנו גלויים רבים של הזדהות עם חמאס לאחר מתקפת ה-7 באוקטובר, רואים הוגים מוסלמים בשיתוף פעולה עם המשטר מהלך המחזק את המסר האסלאמי, לא מחליש אותו.

בחשיבה בכיוון זה ניתן לראות בין היתר תגובה לכך שהמדינות הערביות מצידן החלו זמן קצר לאחר ה-7 באוקטובר לנקוט צעדים שתכליתם להצר את צעדיהן של התנועות והאגודות האסלאמיות למיניהן:

- במצרים, שם נמצאת תנועת האחים המוסלמים בירידה מאז הודח הנשיא מורסי מהשלטון ב-2013, ננקטו מספר צעדים נגד המוסדות ופעילי התנועה ובכלל זה "ייבוש" מקורות המימון שלהם וחדירה מודיעינית מעמיקה לתוכם.
- בירדן הוצאה באפריל 2025 תנועת האחים המוסלמים מחוץ לחוק והוטל איסור על כל פעילות של אגודות וגופים המזוהים עמה.
- בתוניס הוגבר המעקב אחרי האחים המוסלמים מאז 2021 והגיע לשיא חסר תקדים לאחרונה. ראשד ע'נושי, מנהיג תנועת אלנהצ'ה התוניסאית המזוהה עם האחים המוסלמים, נשפט ל-14 שנות מאסר באשמת פגיעה בביטחון המדינה ועמו בכירים נוספים בתנועה.
- במרוקו נמצאת מפלגת הצדק והפיתוח האסלאמית בירידה מאז 2016 וסובלת מאובדן הפופולריות שלה.
- בסוריה דחה הנשיא החדש אלשרע, איש אל-קאעדה לשעבר, המתמודד עם בעיות קשות של חוסר יציבות את דרישת האחים המוסלמים לפתוח מחדש את משרדיהם במדינה.

- בלבנון, לשיחת היום הפכו העיסוק בסוגית איסוף הנשק מחיזבאללה לאחר הפגיעה הקשה שספג והקריאות העממיות והרשמיות למנוע הימצאות נשק בידי גורמים שאינם קשורים למדינה.

- מדינות אירופה הצטרפו אף הן למאבק באחים המוסלמים. בין היתר, הנשיא עמנואל מקרון מקדם הצעת חוק שתכליתה למנוע חדירה של אחים מוסלמים למוסדות השלטון.

משמעות הדברים היא, שהלגיטימציה שחמאס נהנה ממנה, לצד תנועות אסלאמיות אחרות, בשל מאבקו ב"כיבוש" הישראלי, הצטמצמה מאוד לאחר טבח ה-7 באוקטובר משום שחרגה ממה שהיה מקובל לחשוב כמעשה "התנגדות" ונתפסת כיום כמשרתת אג'נדה זרה לעולם הערבי. גם האהדה העממית שממנה נהנה חמאס בימים ובשבועות הראשונים שלאחר הטבח פוחתת נוכח החומרה הנחשפת של תוצאות המלחמה, אשר בכל מקרה לא מיתנה את עמדת המדינות כלפי האחים המוסלמים.

בשלב הנוכחי של ההתמודדות עם התוצאות הללו בולט אם כן בשיח הציבורי העיסוק בעתידן של התנועות והאגודות האסלאמיות, נוכח הזעם הכבד המוטח בחמאס מתוכן וגם מצד הגופים הלא אסלאמיים, המזהים יותר עם המשטר או במקרה הפלסטיני - עם הרשות הפלסטינית. בראיית המבקרים, לאחים המוסלמים נודעת אחריות ישירה לאסון (הנכסה) החדש, שנחת על רצועת עזה ועל הסוגייה הפלסטינית על שום הגיבוי הממושך שנתנה התנועה לחמאס. האמונה שמתקפת ה-7 באוקטובר תסייע לפלגיה של התנועה לצבור מחדש את כוחן שחל בו כרסום, נכזבה ותוצאות המתקפה הפוכות, למעשה. גם העובדה שחמאס לא מסרה את החטופים אחרי ה-7 באוקטובר והמשיכה להתעקש במהלך ניהול המו"מ על הבטחת הישרדותה כתנועה התנגדות, על חשבון הסבל הרב לציבור העזתי, מוכיחה, בראייתם, את האופרטוניזם ו"הצביעות" המאפיינים תנועה זו ואת אכזריותה האסלאמית.

אולם, זעם זה הוא כאין וכאפס לעומת מצבה של הזירה הפלסטינית, הסבל, האובדן והחרדות מאז פתח חמאס במלחמה. הרשות הפלסטינית רואה בה מלחמה של חמאס, לא של הפלסטינים, מסרבת להושיט לו יד ואף מייחלת לחיסולו כגוף צבאי. יו"ר הרשות, אבו מאזן, העביר בפסגת הליגה הערבית שהתכנסה בבגדאד במאי 2025 החלטה הקוראת לחמאס למסור את החטופים לישראל, להתפרק מהנשק ולמסור לרשות את השליטה על רצועת עזה. עמדות דומות, המבקשות להדיר את חמאס מהשלטון נשמעות גם מפי פרשנים ערבים בכירים המתמחים ביחסי ישראל-ערב. מדבריהם עולה כי על הפלסטינים להתמקד היום בשימור הקיים, לקבע את העם הפלסטיני באדמתו ולזכור שבסופו של תהליך, יהיה צורך לחיות עם ישראל ("לא כולם בנימין נתניהו", נאמר בין היתר). זאת ועוד, לדברי המבקרים, מתחיבת ישות פלסטינית, שיונקת את סמכותה מאש"פ, שתדחק את חמאס מחוץ למסגרת, תבנה מחדש את הבית הפלסטיני ותניח את היסודות למדינה.

דאגה רבה מאפיינת גם את דבריהם של תומכי חמאס ואוהדיו, המביטים במתרחש בעזה ובסביבה האזורית ומגיעים למסקנות מרחיקות לכת. ח'אלד חרוב, אחד מחוקרי חמאס והתנועות האסלאמיות המובילים, שהוא פלסטיני במוצאו, מקורב לראשי חמאס ונהנה מהערכתם, [טוען שההתנגדות המזויינת חייבת לעבור שינוי](#), היא לא תוכל להתקיים אחרי ה-7 באוקטובר. "האימפריאליזם ההתנחלותי" (וידגש: לא הציוני. י.צ.) שונה מהבריטי והצרפתי, הוא לא נוטש, נשאר, טוען שזו אדמתו ודורש לסלק את תושבי המקום. זו התנחלות השמה את עיניה על כל השטח שבין הים לנהר. למרבה הצער, טוען חרוב, ישראל נהנית מ"אור ירוק" מצד ארצות הברית ומדינות אירופה, המאפשרות לה לעשות ככל העולה על רוחה. לכן, על הפלסטינים לבחור בין ייאוש לבין פיתוח שיטות התנגדות חדשות, שימנעו את התפוררות העם הפלסטיני. כדוגמא הוא מציין את גנדי ומאבקו בבריטים. לדבריו, המבחן הגדול לכיזום הפלסטיני יבוא לאחר המלחמה, כשיפתחו הגבולות ונמלי התעופה, הוא מעריך שרבים יעזבו את הרצועה שכן אינה ראויה עוד למגורים, יש על כן לפתח מכניזם שישמור בה את התושבים. הבחנה זו בין הנוכחות הישראלית באזור לבין האימפריאליזם של מעצמות העבר, עשויה אולי ללמד על התרחבות ההשלמה עם כך שישראל איננה מציאות וישות בת חלוף, מצד גורמים שלא הודו בכך עד כה. אמירה זו עולה בקנה אחד עם ניסיונותיו הרבים של חרוב להזהיר מפני ניסיונות ישראל לפזר את העם הפלסטיני לחמולות ולתת קבוצות.

המציאות שבמסגרתה ישראל נלחמת זה שנים רבות בגורמים עוינים לה במזרח התיכון, אשר אינם רוצים בקיומה, היא מעין מעבדה שבה מתחוללות תמורות בעמדות הנלחמים בה. המדינות הערביות נתנו ביטוי לתמורות אלה מאז סוף שנות ה-70 כשהחלו לנטוש את השאיפה לסילוקה מהאזור וחתמו אתה הסכמי שלום, ואחד משיאי התהליך היה קבלת העיקרון של חלוקת הארץ ופתרון שתי המדינות על ידי אש"ף בסוף שנות ה-80. בראשית שנות ה-2,000 הביעה הליגה הערבית נכונות להכרה בישראל ולדו-קיום ערבי-ישראלי בתמורה לפתרון מוסכם של הסוגיה הפלסטינית. ככל שמתברר שהחיכוך עם ישראל והמאבק בה איננו מערער את יציבותה, אלא מחזק אותה ואת השפעתה, כך נדרשים יריביה לבחון מחדש את עמדותיהם. ועתה, קולות רבים ומשפיעים בעולם הערבי, ביניהם מקורבים לחמאס, קוראים לארגון וגם למיליציות השונות הקרובות לה אידאולוגית להניח את נשקן ולחדול מההתנגדות המזויינת.

ישראל יכולה לתרום רבות לתהליך זה, אם רק תגיע להחלטה לראות כפרטנר לתהליך מדיני את מי שכבר הכיר בקיומה, נטש את המאבק האלים והחמוש, דוגל בדרך המשא ומתן ומוכן לחיות לצידה. מדובר ברשות הפלסטינית, שבעיני העולם הערבי והקהילה הבינלאומית היא הנציגות הלגיטימית של העם הפלסטיני. אלא שממשלת ישראל ד'היום מסרבת להכיר בכך, הגם שממשלות קודמות הכירו עקרונית ברשות הפלסטינית כשותף למאמץ לקדם הסדר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט